

## Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 384/2019 vp

### Vastaus kirjalliseen kysymykseen hallituksen toimista suomalaisnuorten lukutaidon edistämiseksi

#### Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimitannut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Jussi Wihosen /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 384/2019 vp:

*Mitä konkreettisia toimia hallitus aikoo tehdä suomalaisnuorten lukutaidon edistämiseksi ja*

*miten hallitus huomioi suomalaispoikien heikkenevän osaamisen suhteessa tyttöihin ja*

*mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä, että suomalaisnuorten osaamisen lasku saadaan pysäytettyä?*

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Monipuolinen lukutaito on perusedellytys, joka mahdollistaa yksilöllisen osaamisen kehittämisen sekä aktiivisen osallistumisen yhteiskunnan kehittämiseen. Lukutaidon taso on monissa tutkimuksissa yhdistetty yleiseen elämässä menestymiseen. Laajasti tunnistettuja tulevaisuuden taitoja ovat myös analyttinen päättelykyky, tiedon hankinta- ja hallintataidot, kriittinen ajattelu, luova ongelmanratkaisu, yrittäjäystaidot sekä tunne-, yhteistyö- ja kommunikaatiotaidot. Nämä kaikki edellyttävät monipuolista lukutaitoa. Lukutaito luo yhteisöllisyyttä sekä vahvistaa yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta. Lukutaito avaa myös ovia itsetuntemukseen, omien vahvuuksien löytämiseen sekä luovuuden ja kekseliäisyyden kehittämiseen. Lukutaito on kaiken oppimisen perusta.

Suomalaisnuoret ovat lukutaidossa kansainvälistä parhaimmistoa, mutta meillä on myös merkittäviä huolenaiheita. Suomi on ollut vuosituhannen alusta alkaen kärkisijoilla lukutaitoa mittaavissa tutkimuksissa (esimerkiksi PIRLS ja PISA). Lukutaidon merkitys kasvaa, mutta taso heikkenee. Heikkojen lukijoiden määrä on lisääntynyt ja huippulukijoiden määrä vähentynyt. Alle 25-vuotiaiden lukutaidon taso on heikompi kuin reilu vuosikymmen aikaisemmin. Haasteita on erityisesti koulutuksen tasa-arvon turvaamisessa. Taustatekijät ja asenteet määrittävät aiempaa enemmän oppilaiden lukutaidon tasoa. Viime vuosina havaittu osaamistason lasku korostuu erityisesti pojilla, joiden vanhemmilla on vain perusasteen tutkinto ja kulttuurin harrastaminen kotona on vähäistä. Myös lukuharrastus on yhteydessä lukutaidon tasoon. Tytöt ilmoittavat harrastavansa lukemista selvästi enemmän kuin pojat. Suomessa tyttöjen ja poikien ero lukutaidossa on

## Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 384/2019 vp

OECD-maiden suurin, tyttöjen hyväksi. Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaisevinta ennen kuin lapsi oppii itse lukemaan.

Lukutaidon- ja harrastuksen tukeminen korostuu varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisen identiteetin kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa myös vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin ja teksteihin. Kielen kehityksen tukeminen on myös yhteydessä lapsen monilukutaidon kehittymiseen. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kielellistä moninaisuutta arvostetaan ja tehdään näkyväksi lasten huoltajien kanssa yhteistyössä. Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoja. Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä, satuja, loruja, lauluja jne. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan myös itse keksimään niitä. Monilukutaitoa edistävässä varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään mm. visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä ja tekstejä. Varhaiskasvatuksen tehtävä onkin tavoitteellisesti tukea niin lasten sanallisen, musiikillisen, kuvallisen kuin kehollisenkin ilmaisun kehittymistä. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on kaikkien lasten oikeus.

Vanhempien koulutuksen ja sosiaalisten erojen vaikutus lukutaitoon on havaittu poikkeuksetta kaikissa oppimistutkimuksissa, joissa oppilaan sosioekonomista taustaa on selvitetty. Tarkastellessa taustan jakautumista neljään ryhmään, niin havaitaan, että ylimpään sosioekonomiseen ryhmään kuuluvien perheiden lapset ovat kaikissa PISA tutkimuskierroksissa ja kaikissa osallistujamaissa yltäneet parempiin tuloksiin kuin alempien sosioekonomisten ryhmien lapset. OECD-maissa keskimäärin oppilaan taustan vaikutusta kuvaava kerroin on pysynyt vuodesta 2006 lähes ennallaan. Suomessa se on voimistunut ja on nyt OECD-maiden keskiarvon tasolla. Suomalaisoppilaiden lukutaidon taso on PISA tutkimuksen mukaan laskenut erityisesti oppilailta, joiden sosioekonominen tausta oli keskimääräistä alhaisempi. Lukutaidon taso on myös laskenut eniten kouluissa, joissa on paljon sosioekonomiselta taustaltaan alimpiin ryhmiin kuuluvia oppilaita.

VATT on selvittänyt haasteellisilla alueilla sijaitseville kouluille kohdistetun tukirahoituksen vaikuttavuutta. Selvityksen mukaan tämä niin sanottu positiivisen diskriminaation rahoitus lisää selvästi oppilaiden hakeutumista toisen asteen koulutukseen. Täten rahoituksella on todennettua vaikutusta tasa-arvon edistämiseen. Opetus - ja kulttuuriministeriö on myöntänyt useampana vuonna kohdennettuja valtionavustuksia haastavimmilla alueilla toimiville kouluille. Keväällä 2019 erityisavustusta myönnettiin yhteensä 32 228 000 euroa.

Hallitus on käynnistänyt lokakuussa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa parantavat Oikeus oppia –kehittämishjelmat. Ohjelmiin on varattu yhteensä 305 milj. euroa vuosille 2020-2022. Ohjelmat sisältävät useita toimenpiteitä koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi.

Varhaiskasvatuksen Oikeus oppia -kehittämishjelman tavoitteena on, että yhä useampi lapsi osallistuisi varhaiskasvatukseen ja lasten varhaisia perustaitoja ja oppimista sekä hyvinvointia

## Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 384/2019 vp

tuetaan tasavertaisesti riippumatta sosiaalisesta tai etnisestä taustasta, asuinalueesta tai sukupuolesta. Oppimisen tuen vaikuttavuus on tutkimusten mukaan korkeimmillaan varhaisina vuosina (ks. esim. Doyle, Harmon, Heckman & Tremblay 2009).

Ohjelma jakaantuu neljän tavoitteen alle kohdennettuihin toimintoihin. Ohjelman tavoitteina on 1) luoda tasa-arvoisia edellytyksiä lasten oppimispoluille, 2) edistää oppimisen tukemista ja 3) luoda oppimisille joustavampi malli sekä 4) parantaa varhaiskasvatuksen laatua. Lukutaidon osalta kehittämisohjelmassa vahvistetaan lasten kielellistä kehitystä ja digitaitojen yhdenvertaista oppimista. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksessa olevien lasten lukutaitoa, tukea lukemisen kulttuuria ja varmistaa, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen lukemaan oppimisessa. Varhaista perustaitojen oppimista parannetaan luomalla esiopetuksesta ja perusopetuksen kahdesta ensimmäisestä vuodesta nykyistä yhtenäisempi kokonaisuus. Lisäksi viisivuotiaiden pedagogiikasta tehdään selvitys ja valmistellaan kaksivuotisen esiopetuksen pilotointi.

Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmassa etsitään tehokkaita toimenpiteitä eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseksi ja pienennetään ryhmäkokoja. Tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sosioekonomisesta taustasta, maahanmuuttajataustasta tai sukupuolesta johtuvia oppimiseroja, sekä vahvistaa ja kehittää oppimisen ja koulunkäynnin tukea ja lukutaitoa. Oppimiserojen kaventamiseksi parannetaan varhaista perustaitojen oppimista muodostamalla esiopetuksesta ja perusopetuksen kahdesta ensimmäisestä vuosiluokasta nykyistä yhtenäisempi kokonaisuus. Varmistetaan tasavertaiset mahdollisuudet yksilöllisillä oppimispoluilla, positiivisen diskriminaation rahoituksella, joustavammalla opetuksella ja riittävällä tuella. Vahvistetaan koulun merkitystä yhteisön keskuksena ja hyvinvoinnin edistäjänä. Samassa yhteydessä tarkastellaan erityisopetuslainsäädännön ja siihen sisältyvän inklusion toimivuutta ja näihin kohdennettujen resurssien riittävyyttä muun muassa oppilaiden yhdenvertaisuuden ja opettajien jaksamisen näkökulmasta. Kiinnitetään erityishuomio tunnistettuun eriarvoistumiskehitykseen koulujen sisällä ja koulujen välillä, isojen kaupunkien sisällä ja alueiden välillä, sukupuolten välisissä osaa-miseroissa sekä maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kohdalla.

Tyttöjen ja poikien lukutaitotulosten erojen on tunnistettu heijastuvan myös arviointikäytänteissä. Tutkimusten mukaan arviointikäytänteet vaihtelevat suuresti koulujen välillä ja myös koulujen sisällä. Alakoulussa opettajat kuvasivat arvioivansa tyttöjä ja poikia pääsääntöisesti samoin perustein. Yläkouluissa arvosanoissa on huomattavaa sukupuolten ja oppiaineiden välistä vaihtelua. Opintojen aikaisella arvioinnilla voi olla vaikutusta jatko-opintosuunnitelmiin ja ainevalintoihin. Tyttöjen keskimäärin paremmat päättöarvosanat avaavat heille huomattavasti poikia laajemmat mahdollisuudet toisen asteen yhteisvalinnassa (ks. Pöysä & Kupiainen, 2018: Tytöt ja pojat koulussa Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa?)

Opetushallitus valmistelee parhaillaan perusopetuksen päättöarvioinnin uusia kriteerejä ja arvioinnin linjausten täsmennyksiä yhteistyössä asiantuntijoiden ja sidosryhmien kanssa. Tarkempien kriteerien tavoitteena on yhdenmukaistaa päättöarviointia, lisätä arvioinnin yhdenvertaisuutta sekä vahvistaa peruskoulun tasa-arvoisuutta ja arvosanojen vertailukelpoisuutta. Samalla selkiytetään arvioinnin kansallisia linjauksia, sillä ne on koettu nykyisessä opetussuunnitelmassa liian

## Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 384/2019 vp

tulkinnanvaraisiksi. Uudet linjaukset julkaistaan tammikuussa 2020. Paikallinen opetussuunnitelmatyö ja linjausten käyttöönotto tapahtuu kevään 2020 aikana, ja linjaukset tulevat voimaan 1.8.2020. Työ jatkuu tämän jälkeen laatimalla arvioinnin kriteerit arvosanoille 5, 7 ja 9. Niissä tullaan määrittelemään, mitä peruskoulun päättävän oppilaan on osattava kyseisen arvosanan saadakseen. Uudistuksen toimeenpanoa tullaan tukemaan koulutuksella, ohjauksella ja muulla tuella.

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi 31.10.2019 haettavaksi valtion erityisavustuksen lukemisen kulttuuria ja lukutaitoa vahvistaviin toimenpiteisiin varhaiskasvatuksessa, esi-opetuksessa ja 1-2 vuosiluokkien alkuopetuksessa. Erityisavustuksen tavoitteena on edistää lasten ja nuorten lukutaitoa, lukuinnostusta ja lukuharrastusta monipuolistamalla oppimisympäristöjä päiväkodeissa ja alkuopetuksessa, edistämällä yhteistyötä kirjastojen ja kotien välillä sekä eriyttämällä opetusta. Tavoitteena on saada lukeminen jo varhaisessa vaiheessa mahdollisimman monen lapsen elinikäiseksi harrastuneisuudeksi. Erityisavustusta varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja alkuopetuksen lukemisen kulttuuria ja lukutaitoa vahvistaviin toimenpiteisiin haki 155 kuntaa. Erityisavustuksessa oli haettavana neljä miljoonaa euroa ja hakemuksia tuli 21,5 milj. euron edestä. Koulujen ja päiväkotien tarve saada rahoitusta lukutaidon ja lukuharrastuksen edistämiseen on ilmeinen. Päätökset tehdään vuoden 2020 alussa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti syksyllä 2017 lukutaitofoorumin, jonka tehtävänä oli laatia elokuun 2018 loppuun mennessä suuntaviivat lasten ja nuorten lukutaidon ja lukemisharrastuksen kehittämiseksi. Suuntaviivat sisältävät ehdotuksen siitä, miten lukemisharrastuksessa ja lukutaidossa havaitut huonot kehityspiirteet korjataan ja miten varmistetaan, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on jatkuvan oppimisen ja aktiivisen elämän kannalta riittävä lukutaito. Lukutaitofoorumin työ jatkuu kansallisena lukuliikkeenä, johon kaikki lukutaidon ja lukuharrastuksen parissa työskentelevät toimijat on kutsuttu mukaan [www.lukuliike.fi](http://www.lukuliike.fi)

Valtiovarainvaliokunta huomioi mietinnössään VaVM 20/2019 vp lukutaidon pitkäjänteisen kehittämisen merkityksen ja osoittaa yhteensä 1 495 000 euroa luku- ja kirjoitustaidon parantamista edistäviin toimiin, joista keskeisin on kansallisen lukutaitostrategian laatiminen. Sen avulla edistetään Lukuliikkeen suuntaviivojen toimeenpanoa ja varmistetaan alan toimijoiden osaaminen. Strategiaan tulee sisältyä myös alue- ja kuntatason toimia, joilla edistetään lukutaitoa tukevia paikallisia rakenteita, kuten kirjastopalveluiden saatavuutta ja digitaalisia palveluja.

Helsingissä 20.12.2019

Opetusministeri Li Andersson